

Hz. Peygamber'in Hadislerinde Politik Bozgunculukla Mücadele Yöntemi

Methods of Combating Political Corruption in the Prophet Muhammad's Hadiths

Tahsin KAZAN

Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Ana Bilim Dalı
Associate Professor, Fırat University, Faculty of Divinity, Department of Hadith
Elazığ, Turkey

tkazan12@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7675-9000>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 22 Ocak / January 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 10 Mart / March 2022

Yayın Tarihi / Published: 15 Haziran / June 2022

Sayı / Issue: 28 **Sayfa / Pages:** 284-302

Atıf / Cite as: Kazan, Tahsin. "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Politik Bozgunculukla Mücadele Yöntemi [Methods of Combating Political Corruption in the Prophet Muhammad's Hadiths]". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi – Şırnak University Journal of Divinity Faculty* 28 (June 2022), 284-302. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1061549>

Etik Beyanı / Ethics Declaration: Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine riayet edilmiştir. Makale etik izin gerektirmeyen bir çalışma olup en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics are respected. The article is a study that does not require ethical permission. It has been reviewed by at least two referees and was confirmed that it did not contain plagiarism.

Copyright © Published by Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Şırnak, Türkiye (Şırnak University, Faculty of Divinity, Şırnak, 73000 Turkey).

Özet

Devlet, asırlar boyu insanlık için var olmuş bir olgudur. Hayatı düzene koyma faaliyetinin önemli bir parçası olan devlet, karmaşık bir örgütlenme biçimi ve idaresidir. Bu müessesenin bulunmadığı bir toplum yapısı görülmemektedir. Devlet, bireyleri bir arada tutan, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan ve içtimaî asayişin teminatı olan bir kurumdur. Yönetim, siyasetten ekonomiye, aile hayatından insanî ilişkilere tüm alanlarda var olan bir olgudur. İslâm toplumu da varlığını devam ettirmek için bu kurumsal yapıya ihtiyaç duymuştur. Nitekim İslâm Devleti, Allah Rasûlü'nün Medine'ye hicreti neticesinde oluşmaya başlamış, Mekke'nin fethedilmesi ile resmî olarak varlığını ortaya koymuştur. Allah Rasûlü'nün peygamberlik misyonunun, bireylere imanî ve ahlâkî boyutta örneklik teşkil etmesinin yanı sıra içtimaî hayatın düzenini ve siyasî otoriteyi sağlama olduğu da unutulmamalıdır. Hz. Peygamber'in toplumun tüm alanına yayılan şümüllü idaresi, hikmet ve hoşgörü temelli bir lider olmasının sonucudur. İdare, hikmet ile yönetirse toplumu mutlu eder. Hikmet her şeyi yerinde ve gerektiği kadar kullanmaktır. İslâm medeniyetinde idare sanatı, büyük emanet olarak telakki edilmektedir. Siyaset, toplumu yönetme sanatı olduğundan siyasî ve idarî kadrolardaki bozulmanın, toplumun geri kalan kısımlarına da belirgin ve hızlı bir şekilde sirayet edeceği bilinen bir husustur. Zira idareciler toplumsal yapı içerisinde karar alma sürecinde olduklarından onların fesadı sadece kendileri ile sınırlı kalmayıp toplumun tamamını etkileyecek bir özellik taşımaktadır. İdarenin olmadığı veya tam işlemediği bir dünyada kargaşa ve çatışma kaçınılmaz bir sonuçtur. Ehliyet ve hikmetin dışına çıkılırsa fitne ve fesâd meydana gelir. Fesâd, ıslâhın zıddı olup itidalin yani olması gerekenin dışına çıkmaktır. İfsâd kavramı içtimaî, dinî, siyasî, hukukî ve ahlâkî konuların herhangi biri için kullanıldığında belli bir düzen veya dengenin bozulmasını tehdit eden bir unsur ifade etmektedir. Fesâd, insanlık tarihinin her döneminde var olmuştur. Beşeriyetin vücut bulduğu her asırda bu illete şahit olunmaktadır. Bütün sistemler, toplumsal düzenin sağlanması için ifsâd ile farklı yöntemlerle mücadele etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm de bozulmuş kimi toplumları örnek babında zikretmiş, sağlam bir toplumun inşasının hayatın müstakîm ilkelerine bağlı kalmakla mümkün olacağını açıklamıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de fesâd kavramının zıddı salâh, ifsâdın ıslâh ve müfsidin de muslihtir. Fesâd, münafıkların ve günahkârların, salâh da Müslümanların vasfıdır. Müslümanlar bu vasıflarıyla Cenab-ı Hakk'ın emir ve yasaklarını gözeterek dünyada kurulması gereken denge ve düzeni sağlamışlardır. Bu Kur'ânî îzahlar, her yönden denge ve itidalin gerekli olduğunu göstermektedir. Bu yüzden Kur'ân ve sahih hadislerde ideal bir toplumun ilkeleri ortaya konulmuştur. Tarihte bu ilkelerden sapma, toplumun bozulmasına yol açacak sonuçlar doğurmuştur. Hadis, Hz. Peygamber'in söz, fiil, takrir, halkî/yaratılış veya hulkî/huyla ilgili bir vasıf olarak Allah Rasûlü'ne isnad edilen her şeydir. Allah Rasûlü, hadislerinde toplumun salah ve felahını hedeflemiştir. Bu çalışmada Hz. Peygamber'in hadislerinden hareketle fesâd olgusu ele alınmış, toplumsal fesâdın önüne geçmek için hadislerde yer alan tedbirler ele alınarak bunlar doğru bir şekilde tahlil edilmeye çalışılmıştır. Konuyla alakalı sorunların hem teşhisine hem de çözümüne dair yöntemler Kur'an ve hadisler ışığında değerlendirilerek fesâdın bir toplumda yol açabileceği yıkımlar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Fesâd, Yönetim, Mücâdele, Adalet.

Abstract

The state is a phenomenon that has always existed in human history. It is a complex form of organization and administration which is an important part of the activity of ordering life. There is no social structure that lacks a public administration and governance. The state, in this sense, is the guarantor of social security, keeping people together, and providing social integration. It is a phenomenon that is effective in almost every sphere of life from politics to the economy, from family life to human relations. The Islamic society also needed this institutional structure to continue its existence. As a matter of fact, the Islamic State began to form with the migration of the Messenger of Allah to Medina and revealed its existence with the conquest of Mecca. The prophetic mission of the Messenger of Allah is not only to set an example for individuals in terms of faith and morality but also to provide the order of social life and political authority. The comprehensive administration of the Prophet, which spread to all areas of society, is the result of being a leader based on wisdom and tolerance. If the governmental authority is exercised with wisdom, it makes society happy. Wisdom is to use everything in its proper place and as needed. In Islamic civilization, the art of administration is considered a trust with great importance. Since politics is the art of governing society, it is a known fact that the deterioration in the political and administrative staff will spread to the rest of the society clearly and rapidly. Because administrators are in the decision-making process within the social structure, their corruption is not only limited to themselves but also has a feature that will affect the entire society. In a world where there is no administration or if there is, is not functioning properly, turmoil and conflict are inevitable. If one goes beyond power and wisdom, public unrest (fitna) and corruption will occur. Corruption is the opposite of reform and it is digressing moderation. The concept of corruption expresses an element that threatens the disruption of a certain order or balance when used for any of the social, religious, political, legal, and moral positions. Corruption has existed in every period of human history. All systems have struggled against corruption with different methods in order to ensure social order. The Qur'an also mentions some corrupt societies as examples and explains that the construction of a sound society will be possible by adhering to the stable principles of life. In the Qur'an, the opposite of corruption is reform, and the opposite of corrupting is reforming. Corruption is the attribute of sinners and hypocrites, and reformer is the attribute of believers. With these qualities, believers have exhibited attitudes and behaviors that maintain the balance and order that should be established on earth by observing Allah's orders and prohibitions. These Qur'anic explanations show that balance and moderation are necessary for all aspects of life. Therefore, the principles of an ideal society are revealed in the Qur'an and sound hadiths. Deviation from these principles in history has resulted in the deterioration of societies. Hadith is everything that is attributed to the Prophet: his words, deeds, disposition, or character. In the hadiths, the Messenger of Allah aimed at the righteousness and prosperity of society. In this study, the phenomenon of corruption has been discussed based on the hadiths of the Prophet, and the measures to prevent social corruption in the hadiths have been analyzed. Methods for both the diagnosis and solution of this problem are evaluated in the light of the Qur'an and hadiths, and the destruction that corruption can cause in society is emphasized.

Keywords: Hadith, Corruption, Governance, Combatting, Justice.

Giriş

Bir toplumun ayakta durması ve bozulmadan hayatına devam etmesi; toplumun adalet, hakkaniyet, istişare gibi temel ilkelere bağlı kalınarak idare edilmesine bağlıdır. Güven ve huzur her toplumun hak ettiği temel değerlerdendir. Bu koşullar göz önünde bulundurulmadan sosyal ve iktisadî gelişmelerde yol kat etmek mümkün değildir. Bu değerler yerel olmaktan öte evrenseldir. Adil bir dünyanın inşası için bu değerlerin gerekliliği bir realitedir. Fesadın ortadan kaldırılması için bu temel kuralların baskın hale getirilmesi ve bu yönde mücadelenin gerekliliği de bedîhîdir. Zira idarenin olmadığı bir dünyada kargaşa ve çatışma kaçınılmaz bir sonuçtur. Bir Müslümanın inancında din ve hayat bütünlüğü vardır. Bu itibarla Müslüman ferde göre, Kur'an ve sahih hadislerde ideal bir toplumun ilkeleri ortaya konulmuştur. Bu ilkelerden sapma, toplumun bozulmasına yol açacaktır. Zira ahlaki tutum ve davranışların benimsenmediği bir toplum, çürümeye, yozlaşmaya ve bozulmaya mahkumdur.¹

Siyaset, toplumu yönetme sanatı olduğundan siyâsî ve idarî kadrolardaki bozulmanın, toplumun geri kalan kısımlarına da belirgin ve hızlı bir şekilde sirayet edeceği bilinen bir husustur. Zira idareciler toplumsal yapı içerisinde karar alma sürecinde olduklarından onların fesadı sadece kendileri ile sınırlı kalmayıp toplumun tamamını etkileyecek bir nitelik taşımaktadır. Buradan hareketle toplumsal çöküşü, doğru analiz edebilmek ve toplumsal yapı hakkında doğru fikir edinebilmek için idarede bulunan kişilerin tavır ve davranışlarının iyi tahlil edilmesi gerektiğinin altını özellikle çizmek lazımdır. Zira böylesi yaklaşım toplumsal değişme, sapma, toplumsal çöküşü ve helâk sebeplerini tespit etmeye imkân sağlar.² Hz. Peygamber idarî fesâdı, ümmetin fesâdı olarak görmüş ve bu durumu nezîr vasfıyla ikaz sadedinde şöyle dile getirmiştir: "İnsanlardan iki sınıf vardır ki onlar iyi olursa bütün insanlar ıslah olur; (o iki sınıf) bozulursa tüm insanlar bozulur. Onlar âlimler ve idarecilerdir."³ Bu rivayet hadis tekniği açısından zayıf olmakla birlikte anlam olarak doğrudur.

Sosyal hayat karşılıklı ilişkilere dayalı bir süreçtir. Bu ilişkinin sağlıklı işleyişi manevî değerler doğrultusunda devam eder. Fesâd; ıslâhın zıddı olup itidalin yani olması gerekenin

¹ Ali Akdoğan, "Bireysel ve Toplumsal Hayatta Ahlaka Olan İhtiyaç ve İslam", *Ekev Akademi Dergisi* 8/18 (2004), 183.

² Duran Ali Yıldırım, "Ayetler Işığında Bireysel ve Toplumsal Fesad Sebepleri", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Nisan 2016), 124.

³ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1433/2012), 1/311 (No: 5047).

dışına çıkmaktır. Nasıl ki, bedenin bozulması, hasta olması ve gücünü kaybetmesi şeklinde tezahür ediyorsa, toplumsal yapının bozulması da ahlaki değerlerden sapma ile ortaya çıkmaktadır. İbnü'l-Mübârek'in (öl. 181/797) yer verdiği bir haberde Haccâc (öl. 95/714)'ın öldürmek istediği yöneticisi Fudayl b. Bezvân'ın fesâd olmadan mı?⁴ sözü bu kavramın idare ile yakın ilişkisini göstermektedir.

1. Fesâdın Anlamı

Lügat âlimleri, fesâd kavramının ıslahın zıddı olduğu hususunda ittifak etmişler. Râgıb el-İsfahânî (öl. 5/11. yüzyılın ilk çeyreği), fesâdı az ya da çok itidâlin dışına çıkmak olarak ifade etmektedir.⁵ Cürcânî (öl. 816/1413) ise maddeden suretin ayrılması olarak değerlendirmektedir.⁶ İktisâdî ifsâd; malın zulmen ve haksız yere alınması olarak tanımlanırken aklın ifsâdı ise; doğrunun ve hikmetin dışına çıkmak olarak yorumlanmaktadır. Beyhakî, (öl. 458/1066) *Sünen* kitabında aklî fesadın bedenî fesattan daha zararlı olduğunu belirtmekte⁷ olup malî ve idârî fesadın kaynağı açısından bu değerlendirmesi kanaatimizce önemlidir. Fukahâ, fesâdı sıfatları değil, aslı itibariyle meşru olmayan hükümler olarak tarif etmişlerdir.⁸

Kur'ân ve Hz. Peygamber'in hadislerine göre fesadın asıl nedeni insandır.⁹ Hz. Peygamber "Ümmetimin fesadı Kureyş kabilesinden sefih çocuk yöneticilerle olacaktır."¹⁰ buyurarak idaredeki fesadın tehlikesine ve kaynağına dikkat çekmiştir. Zira bu idarecilerin hâkim olduğu bir coğrafyada can ve mal güvenliğinden söz etmek mümkün değildir.¹¹

Hz. Peygamber, hadislerinde toplumun salah ve felahını hedeflemiştir. O, fesâdın, toplumun tümünü etkileyeceğinin mesajını şu örnek üzerinden vermiştir: "Şunu bilin ki, bedende öyle bir et parçası vardır ki o, iyi olursa bütün beden iyi olur; o bozulursa bütün

⁴ Abdullâh b. el-Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî, *ez-Zühed ve'r-Rekâik*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 235.

⁵ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân 'Adnân ed-Dâvudî (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1412), 636.

⁶ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, thk. Heyet (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983), 164.

⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 9/583.

⁸ Muhammed Mustafa Vehbe ez-Zühaylî, *el-Vecîz fi Usûli'l-Fikhi'l-İslâmî* (Dimeşk: Dâru'l-Hayr, 1427/2006), 1/426.

⁹ Rûm, 30/41.

¹⁰ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, thk. Şuayb el-Arnaût-Âdil Mürşid vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 13/404 (No: 8033).

¹¹ Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *İrşâdu's-Sârî* (Mısır: el-Matbaa'tü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1323), 10/170.

beden bozulur. Bilin ki, o, kalptir.”¹² Buhârî'nin (öl. 256/870) bu hadisi “Din ve Şerefi Korumanın Fazileti Hakkındaki Bab” başlığında zikretmesi önemli olduğu kadar üzerinde düşünülmesi gereken ince bir mesajdır. Nitekim İbn Hacer'in (öl. 852/1449) toplumun hukukunu gözetmek için gereken hassasiyeti imanı tamamlayan bir unsur olarak değerlendirmesi bu hususu teyit etmektedir.¹³ Bir başka hadiste de Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Ameller ancak kapta (bulunan madde) gibidir. En altı güzelse en yukarı da güzel olur ve en altı bozulursa en üst kısmı da bozulur.”¹⁴ Suyûfî (öl. 911/1505), kabın, içinde bulunan maddeyi yansıttığını belirtirken¹⁵ aslında insanın iç dünyasının dışa er geç yansıtacağına da dikkat çekmek istemiştir. Bu husus da yönetime talip olanların sözlerinden daha çok kişiliklerinin nazarı itibara alınması gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Fesâdın her türlüsüne karşı ümmet uyarılmış ve toplumsal bozulmaya karşı alınması gereken tedbirler ifade edilmiştir. Nitekim Allah Rasûlü, fesâdın oluşmasına neden olan insanları cehennem azabıyla ikaz etmiştir. Dolayısıyla fesadın sebep olduğu, fert ve cemiyetten devlet erkine varıncaya kadar yansıyabilecek yozlaşma ve çürümenin önüne geçebilmek için hadislerde yer alan tedbirlerin dikkate alınması ve bunların doğru şekilde tahlil edilerek usûlüne uygun tarzda hayata yansıtılması gerekliliğini önemle ifade edebiliriz. O halde hadislerde bu anlamda hangi tedbirlerden bahsedildiğine değinmemiz gerekmektedir.

2. Fesada Düşmeye Engel Olabilecek Tedbirler

2.1. İman ve Karakter Eğitiminin Verilmesi

Allah, insana yeryüzünü idare etme görevini vermiş, onu iyiliğe de şerre de meyyal olarak yaratmıştır. Hadisler, iyi birey olmanın yolunu göstermiş, kötülüğün tercih edilmesi durumunda sadece bireyin değil toplumun da menfi etkileneceğini açıklamıştır. Hz. Peygamber, bi'setten önce yaşadığı cahiliyye dönemi ahlaki sorunlarının etkisini, toplum üzerinde bizzat görmüştür. Bu dönemin sosyokültürel yapısını Cafer b. Ebî Talib (öl. 8/629) Habeş kralına hitaben yaptığı uzunca bir konuşmasında şöyle dile getirmektedir: “Ey

¹² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi' u's-sahîh*, thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır en-Nâsır (Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001), “İmân”, 39.

¹³ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379), 1/126.

¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, Sünen, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyai Kütübî'l-Arabiyye), “et-Tavakkî ale'l-amel”, 20, (No: 4199).

¹⁵ Suyûfî, *Misbâhu'z-Züccâce*, Karaçi, ts., 309.

Hükümdar! Biz cahiliye zulümâtı içerisinde yaşayan bir toplumduk. Putlara tapar, leş yer ve günahlardan kaçınmazdık. Akrabalarla ilişkiyi koparır, komşulara kötü davranırdık. Kuvvetli olanlar, zayıfları ezerdi. Bizler bu durumda iken Allah soyunu, doğruluğunu ve dürüstlüğünü bildiğimiz içimizden birini bize peygamber olarak gönderdi. Allah'ın gönderdiği bu elçi, bizi atalarımızın kulluk ettiği putları terk etmeye, tek olan Cenab-ı Hakk'a inanmaya ve sadece O'na ibadet etmeye çağrıda bulundu. Bize hakikati söylemeyi, emaneti yerine getirmeyi, akrabalık hukukunu korumayı, komşularla iyi geçinmeyi, günahlardan ve insanları öldürmekten imtina etmeyi emretti. Yalandan, yetim malı yemekten, fuhuştan ve iffetli kadınlara iftira atmaktan menetti. Biz de ona iman edip getirdiği dini tasdik ettik. Onun Allah Teâla'dan getirip bildirdiği şeylere ittibâ ettik. Namazı, zekâtı ve orucu bize emretti. Haram kıldığını haram; helal kıldığını mubah kabul ettik. Bu yüzden kavmimiz bize düşmanlık yaparak zulümde bulundu. Bizi dinimizden çevirmek ve Allah'a ibadetten alıkoyup putlara taptırmak için çeşit çeşit işkenceler yaptılar. Biz de bütün bu nedenlerden dolayı yurdumuzu ve ailemizi terk ederek ülkene iltica ettik. Birçok hükümdar arasında seni seçtik. Senin nezdinde zulme uğramayacağımızı umarak geldik.”¹⁶ Cafer'in son cümlesi, idarede işlerin adalet prensibine göre icra edilmesinin gerekliliğini aksi durumun zulüm olacağına beyanı niteliğindedir.

İdarede fesâd, sistemin tüm sacayaklarının bozulması şeklinde anlaşılmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber'in risâletinden önceki hayata cahiliye devri denilmesi bu dönemin tamamen batıl ve müfsid bir düzen olduğundan değildir. Cahiliye toplumunda hiçbir erdemli davranışın olmadığını iddia etmek gerçekliğe aykırıdır. Zira Hz. Peygamber başlamış olan bozulmanın önüne geçmek ve eksik olan değerleri tamamlamak için gönderildiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla tümünden olmasa bile kimi noktalarda bozulmanın yaşanması toplumun cahiliye toplumu olarak tavsif edilmesine mâni değildir. Çünkü o dönemin en belirgin özelliği menfi bir anlayış ve yaşam felsefesinin baskın olmasıdır. Hz. Cafer'in tasvir ettiği o günkü toplumun karakterini Hz. Peygamber, bir devrim niteliğinde tersyüz etmiştir. Hz. Peygamber'in hadislerindeki tezkiye metodunu şu şekilde sıralamak mümkündür.

2.1.1. Yönetimde Adalet

Adalet tüm zaman ve zeminlerde gerekli olan bir sıfattır. Bu niteliğin en çok yakıştığı yer ise yönetimdir. Adaletin olmadığı yerde zulüm, haksızlık ve düzensizlik vardır. Adalet

¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/263 (No: 1740).

herhangi bir kayıtla kayıtlanmamalıdır. Yakınımız da olsa hakikat söylenmeli ve adaletten ayrılmamalıdır. “Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine bile olsa adaleti ayakta tutun, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (İnsanlar) zengin olsunlar, yoksul olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın. Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri durursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.”¹⁷

Yönetimde adalet kişi, konum veya siyasi duruma göre şekil almaz. Hz. Peygamber’in “Sizden önceki insanların helâk olmalarının sebebi, aralarında ileri gelen (zengin) kimseler hırsızlık yapınca cezasını vermeyip zayıf (ve fakir) kimseler hırsızlık yapınca ceza uygulamalarıdır. Bu canı bu tende tutan (Allah)a yemin ederim ki Muhammed’in kızı Fâtıma hırsızlık yapsa, onun da elini keserdim!”¹⁸ Adalet o kadar gerekli bir nitelik ki, sadece yönetimde değil haberlerin naklinde ve kabulünde de temel şart olması bu sıfatın şumulüne karinedir.

Müslümanların yönetim anlayışını yansıtan ve fesadın önüne nasıl geçtiklerini ispat eden olay Hz. Ömer’in şu tutumunda görmek mümkündür. Suriye’de Gassânî devletinin son hükümdarı olan Cebele iman etmiş, Medine’ye gelmiş ve halife olan Hz. Ömer de melikin iman etmesinden hoşnut olmuştu. Hz. Ömer hac için yola çıkınca Cebele de ona eşlik etmiştir. Kâbe ziyareti esnasında, binlerce hacı arasında bir köle, Gassânî hükümdarı Cebele’nin eteğine dikkatsizlikle basıvermiş, Cebele öfkesine yenik düşerek bir yumruk vurmuş kölenin burnunu kırmıştı. Köle, bu durumu Hz. Ömer’e şikâyet edince, halife de Cebele’yi sorguya çekmiştir:

-Köle, eteğime bastı. Saygısızca davrandı. Kâbe olmasaydı, başını kılıçla ikiye bölecektim, diye cevap verince, Halife Ömer:

- Sen suçunu itiraf ettin. Şimdi, onun gönlünü almaya çalış! Aksi durumda aynı muameleyi sana yapmasını emredeceğim, dedi. Cebele:

- Ya Halife! Bu nasıl olur? Ben hükümdarım. O, değersiz bir köle değil mi? Hz. Ömer:

- İslâm ikinizi aynı yere konumlandırdı. Bir Müslüman diğer Müslümanlardan ancak takva ile ayrılır.¹⁹

¹⁷ Nisa, 4/135.

¹⁸ Müslim, “Hudûd”, 9.

¹⁹ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Müntazam fi târihi'l-ümem ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ ve Mustafa Abdülkadir 'Atâ, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412/1992), 5/257-258.

2.1.2. Kullukta İhlâs

Ruh terbiyesinde ihlâs, temel kıstas olup dine içtenlikle bağlanmaktır. Hayatı Allah'a tahsis etmek Hz. Peygamber'in üzerinde önemle durduğu bir husustur. Müslüman Allah'ın murakabesinde olduğunu düşünerek tasarrufta bulunmalıdır. Bu bilinçle hareket eden idareci attığı her adımda ve aldığı her kararda topluma hesap vermeden önce Allah'a hesap vereceğini düşünerek hareket eder. Zira Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: "Kıyâmet gününde (dört) şeyden hesaba çekilmedikçe, kulun ayakları yerinden kımıldamaz: Ömründen; onu nasıl yok etti? Gençliğinden; onu nerede yıprattı? Malından; onu nereden kazandı ve nereye harcadı? İlminden; onunla amel edip etmediği?"²⁰ Bu hadisi şerh eden Mübârekpûrî (1865-1935), malın kaynağının haram veya helal mi olduğu ayrıca nasıl tüketildiğinin kıyamette sorulacak sorular arasında olduğunu belirtmektedir.²¹ Sadece kazanırken değil tüketirken de özellikle idareci israftan kaçmalıdır. Hz. Peygamber bir hadiste bu hususu şöyle ifade etmiştir: "Allah Teâlâ buyurdu ki: Ben ortakların ortaklıktan en zengin olanıyım. Kim bir amel işler, buna benden başkasını da ortak kılsa, o kişiyi de ortak koştüğünü da reddederim."²² Nevevî (öl. 676/1277) bu hadisi, devlet ricâline yönelik yordakçılığı cehenneme sürükleyen söz olarak görmektedir.²³

İhlasın sadece ibadetlerde aranan bir nitelik değil bilakis toplum ilişkilerinde ve idarede de esas olduğu bilinen bir durumdur. İhlasın daraltılması toplumsal yapıda fesada yol açacaktır. Kur'an'da hayatın tamamını Allah'a tahsis etmenin gerekliliği şöyle ifade edilmektedir: "De ki: 'Kuşkusuz benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi Allah içindir.'"²⁴ Namaz ve hac ibadeti gibi hayatında Allah'a tahsis edilmesi ihlasın yaşamı kuşatan yönünü ortaya koymaktadır.

2.1.3. Yöneticilerin Denetlenmesi

Toplumunu idare edenlerin Allah'ın murakabesini düşünmeleri ve ona göre hareket etmeleri elzemdir. "Akıllı kimse, nefsine hâkim olan ve ölümden sonrası için gayret

²⁰ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir ve Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Mısır: Mustafâ el-Bâbî, 1395/1975), "Kıyâme", 1, (No: 2416).

²¹ Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî şerhu Câmi'i't-Tirmizî* (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 7/85.

²² Müslim, "Zühd", 46.

²³ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc* (Kahire: el-Matbaa'tü'l-Mısriyye, 1347/1929), 18/117.

²⁴ En'am, 6/162.

edendir.”²⁵ İnsan zaafalarını dikkate alan halifeler, idarî görevlendirmelerinde suistimallerin önüne geçmek için birtakım tedbirlere başvurmuşlardır. Hz. Ebû Bekir Yemen’den dönen Muâz b. Cebel’e hesap sormuştu.²⁶ Halife Ömer ise idarî hatalara karşı sıfır tolerans gösterirdi. Bir gün etrafında oturanlara “En hayırlı kişiyi görevlendirip emirlerim doğrultusunda adil hareket ederse üzerimde bulunan sorumluluğumu yerine getirmiş olur muyum? dedi. Onlar da evet dediler. Emirü’l-müminin olan Ömer, hayır! Emrime uygun davrandıklarını denetlemediğim sürece.”²⁷ diye cevap vermiştir. Hz. Ömer sadece tavsiyelerde bulunmamış geliştirdiği sisteminin işleyip işlemediğini de bizzat denetlemiştir. O, O aynı zamanda Muhammed b. Mesleme’yi de yöneticileri denetlemek ve yerinde şikâyetleri rapor etmek için görevlendirmiştir.²⁸

2.1.4. Güzel Ahlak

İslâm, fıtrata ve toplumun yararına olan davranışları ahlak-ı hasene; uygun olmayan davranışları seyyie olarak değerlendirmektedir. Kötü davranışların başında Müslümanların malını idare görevini suistimal ederek çalmak gelmektedir. Her şeyin mübah olduğu bir toplumda kuralsızlık hâkim olacaktır. Zira ideal ve yaşanabilir bir toplumda sınırsız özgürlük, diğer insanların hak ve hukuklarının ihmali ile neticelenecektir.

Hz. Peygamber, müminleri zahirî ibadetlere yöneltmekle iktifa etmemiş bilakis onları ahlaki meziyetlere sahip olmaları için de eğitmiştir. Ahlâkla ilgili hadislerde ahiret vurgusu önemli bir yer tutmaktadır. “Kıyamet günü Mümin kişinin mizânında güzel ahlâktan daha ağır bir şey bulunmaz.”²⁹ Tîbî’nin (öl. 743/1343) bu hadisi şerh ederken yaptığı değerlendirme hadisin idare ile ilgisini şöyle ortaya koymaktadır: “Güzel ahlak: gizli ve açık durumlarda toplumu memnun etmektir. Güzel ahlakın en küçük mertebesi, toplumdan gelen eleştirilere göğüs germek ve karşılık beklemeden hareket etmektir.”³⁰ Bu da Müslümanların idarî davranışlarında ahireti unutmamaları için önemli bir ikazdır. Hz. Peygamber ahlâkî meziyetler konusunda sadece tavsiyede bulunan biri olmamış bizzat yaşantısıyla da Müslümanlar için model oluşturmuştur. Hz. Âişe onun ahlâkını soranlara; “Siz Kur’an’ı

²⁵ Tirmizî, “Sifatü’l-Kıyâme”, 25.

²⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî, ‘Uyûnu’l-ahbâr (Kahire: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1418), 1/125.

²⁷ Faruk Saîd, *el-İdâretü’l-İslâmiyye fi ‘ahdi Ömer b. Hattâb* (Kahire: Dâru’n-Nahdeti’l-Arabiyye, 1991), 215.

²⁸ Ali Muhammed es-Salâbî, *Emîrü’l-Müminin Ömer b. Hattab* (Birleşik Arap Emirlikler: Mektebetü’s-Sahâbe, 1423/2006), 404.

²⁹ Tirmizî, “Birr”, 62, H. No: 2002.

³⁰ Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tibî, *el-Kâşif ‘an Hakâiki’s-Sünen*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Riyad: Mektebetü Mustafa el-Bâz, 1417/1997), 10/3235.

okuyorsunuz değil mi? O'nun ahlakı Kur'an'dır" şeklinde cevap vermiştir.³¹ Allah Rasûlü'nün Kur'ânî ahlâkından kasıt, Kur'ân'ın sınırlarını aşmamak, önceki toplumların ahlâkî yozlaşmalarından ders çıkartmak ve marufu hâkim kılmak için mücadele etmesidir.³²

2.1.5. Aklın Kullanılması

Tefekkür eden akıl, kişiliğin olgunlaşmasında önemli bir faktördür. Akıl, kulun sorumlu kabul edilmesi için göz önünde bulundurulması zorunlu olan bir olgu ve nimetler içerisinde en yüce olanıdır. Hz. Âişe'den mervî olan şu rivayet aklın tefekkürüne ve yönetimdeki fonksiyonelliğine dair önemli mesajlar içermektedir: "Bir gün Âta b. Ebî Rebâh ile Ubeyd. b. Umeyr, Hz. Âişe'nin yanına gittiler. Hz. Âişe ona şöyle dedi: 'Ey Ubeyd! Bizi ziyaret eder miydin?' Ubeyd 'Ziyaretinizden beni meneden, Hz. Peygamber'in şu hadisidir: 'Ziyaretlerini aralıklarla yap ki sevgin ziyadeleşsin!' Bu sırada İbn Umeyr, 'Ya Âişe! Rasûlullah'tan gördüğün en tuhaf şeyi bize anlatır mısınız?' dedi. Ümmü'l-Müminîn bu soru karşısında gözyaşlarını tutamadı ve şunları söyledi: 'Allah Rasûlü'nün her şeyi garipti. Bir gece bana teni tenime dokununcaya kadar yaklaştı, sonra şöyle buyurdu: 'Beni bırak! Cenab-ı Hakk'a kulluk yapayım!' Elbisesi ıslanuncaya kadar gözyaşı döktü. Daha sonra secdede iken yer ıslanuncaya kadar ağladı. Sonra yanı üzerine uzandı. Ne zaman ki Bilâl gelip sabah ezanını okudu ve 'Hak Teâla senin geçmiş ve gelecek kusurlarını bağışladığı halde sana bu kadar gözyaşı döktüren nedir ey Allah Rasûlü?' deyinceye kadar bu vaziyette kaldı. Sonra Bilâl'e şöyle buyurdu: 'Allah'ın rahmeti üzerine olsun ya Bilâl! Beni ağlamaktan alıkoyan nedir? Cenab-ı Allah bu gece bana şu ayet-i kerîmeyi inzâl etti: Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda elbette akliselim sahipleri için ibretler vardır.'³³ Sonra şöyle buyurdu: 'Azap o kimseyedir ki bu ayeti okur, fakat mânâsını düşünmez!'" Evzaî'ye, 'Gökler ve yer, gece ve gündüzün birbirini izlemesi konusundaki tefekkürün maksadı nedir?' diye suâl olundu. Evzaî, şöyle cevap verdi: 'Söz konusu ayet-i kerîmeleri okuyup bu ayetlerde üzerinde durulan şeyleri tefekkür etmektir.'³⁴ Bu hadis doğrudan idarede fesâdla ilgisi olmakla birlikte akliselimin hayatın tüm alanlarında özellikle yönetimde de ne kadar elzem olduğunu

³¹ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi' u's-sahîh*, Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî ts.), "Salatü'l-Müsafirîn", 139.

³² Muhammed Emîn b. Abdullah el-Üremî, *el-Kevebü'l-vehhâc ve'r-raudu'l-behhâc fi şerhi Sahîhi Müslim b.Haccâc* (Dâru'l-Minhâc, 1430/2009), 9/391.

³³ Âl-i İmran/190.

³⁴ Ebü'l-Hasen Emîr Alâüddîn Alî b. Balabân b. Abdillâh el-Mısırî İbn Balabân, *el-İhsân fi takrîbi Şahîhi İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 2/387.

göstermektedir. Hz. Süleyman'ın gönderdiği mektuba, Belkıs'ın savaşın yol açacağı tahribatı düşünerek verdiği cevap³⁵ aklın işlevselliğine ve yönetsel lüzumiyetine güçlü bir delildir.

2.1.6. Salih Arkadaşları Dost Edinmesi

Salih insanlarla arkadaşlığın, şahsiyetin oluşmasındaki tesiri inkâr edilemez. Devlet ricâlinden birbirine yakın olanların takva ve manevî değerlere bağlılıklarının diğer bireyleri de etkileyeceği kabul edilmektedir. Zira kişi yakın ilişki içerisinde bulunduğu fertlerin ahlakından etkilenir. Hz. Peygamber'in "Kişi dostunun dini üzeredir. Bu yüzden her biriniz, kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin."³⁶ ifadesi iyi veya kötü insanların toplumun dönüşmesindeki etkisini göstermektedir. Salih insanların idarî veya şahsî günahlarındaki hassasiyetini Hz. Peygamber'in vahiy kâtiplerinden Hanzala el-Useydî'de görmekteyiz. Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) Hz. Hanzala'ya, "Nasılısın Hanzala?" diye sorunca o, "Hanzala münafıklardan oldu!" diye karşılığa bulundu. Hz. Ebû Bekir şaşkınlığını gizleyemeyerek, "Sübhânallâh! Ne diyorsun?" dedi. Bunun üzerine Hz. Hanzala; "Hz. Peygamber'in huzurunda iken o bize cennet ve cehennemi anlattığında onları gözümüzle görmüş gibi oluyoruz. Rasûlullah'ın yanından çıkıp çoluk çocuğumuza karışarak işlerimizin başına geçtiğimizde ise, o işittiklerimizden pek çoğunu hatırlamıyoruz." şeklinde yakındı. Ardından Hz. Ebû Bekir ona, "Ya Hanzala! Cenab-ı Hakk'a yemin ederim ki biz de aynı durumdayız." diyerek Hz. Peygamber'e gitmeyi teklifte bulundu ve birlikte gittiler. Hz. Hanzala, Hz. Ebû Bekir'le paylaştığı sıkıntısını Allah Rasûlü'ne de arz etti. Onu dikkatle dinleyen Rasûlullah, şöyle söyledi: "Bana hayat veren Hak Teâla'ya yemin olsun ki siz, daima yanımdan kalktığınız gibi kalsaydınız melekler, oturmuş olduğunuz yollar üzerinde ve döşeklerinizde sizinle musafaha ederlerdi. Fakat ey Hanzala! (İnsan bu) Bazen öyle, bazen böyle!"³⁷

Nevevî'nin hadisin metninde geçen الصَّيِّغَاتِ kelimesini sanatsal ve mali açıdan yaşam için gerekli olan mâişet olarak açıklaması, her ferdin özellikle de idari konumda olanların dikkat etmesi gereken tehlikeyi göstermektedir.³⁸ Hanzala'nın dünyevi işlerle haddinden fazla ilgilenmeyi nifâkî olarak algılaması sahâbenin hassasiyetini göstermektedir. Bu olayda Hz. Peygamber'in genelde tüm müminlerin özelde de idarecilerin kalplerine yerleştirdiği ahlaki

³⁵ Neml/32.

³⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/142, (No: 8417).

³⁷ Müslim, "Tevbe", 12.

³⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, 17/66.

değerlerin tesiri müşahede edilmektedir. Nitekim ahlaki değerleri içselleştirenlerin kamu hukukuna riayet etmede daha fazla itina gösterdikleri tecrübe edilmektedir.

2.2. İdari Sistemin Fesada Uğramaması İçin Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

2.2.1. Liyakate Öncelik Vermek

Hz. Peygamber devlet idaresinde görevlendireceği kişilerin liyakatini ve işe olan uygunluklarını esas alırdı. Zira akrabalık veya başka gerekçelerle hareket etmek görevlendirilen kişiye olduğu kadar kamuoyuna da hakarettir. Zayıf karakterli insanların iş başına getirilmesi, toplumsal bozulma sürecini hızlandırır. Nitekim Allah Rasûlü, konu ile ilgili şöyle buyurmaktadır: “İnsanlar ihsanda bulunurlarsa biz de ihsanda bulunuruz; zulmederlerse biz de zulmederiz’, diyen zafiyet sahibi kimseler gibi olmayın. Bilakis insanlar ihsanda bulduklarında onlara iyilikte bulunmayı, zulmettiklerinde ise onlara zulmetmemeyi içinize (bir prensip olarak) yerleştirin.”³⁹ et-Tîbî, hadiste yer alan *إمعة* kelimesini, her türlü görüşten etkilenen ve özgün görüşlere sahip olmayan kişi⁴⁰ olarak açıklamıştır. Yani hadis, idarede zayıf karakterli ferdlerin toplumu sürükleyeceği tehlikeye dikkat çekmiştir. Hz. Ebû Bekir de Yezîd b. Ebû Süfyan’a (öl. 18/639) idari noktada birtakım tavsiyelerde bulunarak kendisinden en çok korktuğu hususun iltimas olduğunu belirtmiş ve Hz. Peygamber’in: “Müminlere ait bir işin başına geçip de iltimas eseri olarak o işe birini tayin eden kişiye Cenab-ı Hakk’ın laneti uğrar. Hak Teâla ondan bir özür veya fidye kabul etmez ve onu cehenneme atar.”⁴¹ sözünü hatırlatarak idarî atamalarda dikkate alınması gereken temel ilkeye açıklık getirmiştir. Hz. Peygamber’in vefatından sonra devleti ehil olan kişilerin yönetmesi gerektiği ilkesinden dolayı Müslümanlar tarih boyunca ciddi problemler yaşamışlardır. Buna hilafet problemi denilebilir. Bu mesele Müslüman fırkalar arasında uzun bir dönem tartışılmış ve hadis kaynaklarında konuyla alakalı birçok rivayet yer almıştır. Halifede liyakatle beraber Kureyşli olmasını şart koşanlar olduğu gibi özellikle Harici ve İbadiyye geleneği, devleti yönetecek kişide “ehil olma/liyakat” ehli olmayı tek şart olarak görmüşlerdir.⁴² Buradan hareketle Hz. Ebû Bekir’in yönetim anlayışında Hz. Peygamber’in tatbikatlarını esas aldığı söylemek mümkündür.⁴³

³⁹ Tirmizî, “Birr”, 63.

⁴⁰ et-Tîbî, *el-Kâşif*, 10/3256.

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/202, (No: 21).

⁴² Geniş bilgi için bk. Ahmet Özdemir, *İbâdiyye’nin Ana Hadis Kitabı*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2020), 296-301.

⁴³ Adem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi II* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 50.

İdarî görevde makam talebinde bulunan kişi, ehil değilse talebi geri çevrilmelidir. Hz. Peygamber'in Ebû Zer el-Gıfârî'nin (öl. 32/653) görev talebini reddetmesi, görevlendirmede liyakatin önemini göstermektedir. Ebû Zer, olayı şöyle anlatmaktadır: "Ya Rasûlallah! Beni görevlendirir misin?" dedim. Bunu söylemem üzerine, elini omzuma vurdu ve sonra da: "Ya Ebû Zer, görüyorum ki sen zayıfsın. O (yönetim mes'ûliyeti) ise, bir emanettir. O, onu (yönetimi) hakkıyla alan ve o hususta üzerinde olanı yerine getiren kişi haricinde, kıyamet günü utanç ve nedamet duymaktır."⁴⁴ buyurdu. Nevevî, ilgili hadisin, ehil olmadığı halde görev talebinde bulunmanın ne kadar yanlış olduğunu ortaya koyarken liyakatli insanların da toplumu yönetmesinin bir o kadar doğru ve gerekli olduğunu belirttiğinin altını çizer.⁴⁵

Hz. Peygamber'in Ebû Zer'in görev talebini reddetmesi, idarî vazifeyi emanet olarak telakki ettiğine işarettir. Yine yönetimde ehliyetsizliğin uhrevî cezasının olacağını belirtmesi, üzerinde durulması gereken bir diğer husustur. Kaldı ki, Hz. Peygamber bir başka hadisinde görevde liyakatsizliği kıyamet alametlerinden addetmiştir. O şöyle buyurmuştur: "Emanet zayi edildiğinde kıyameti bekle. Denildi ki: "Emanet nasıl zâyi olur?" Buyurdu ki: "Vazife, ehil olmayan kimseye verildiği zaman kıyameti bekleyin."⁴⁶ Emanetin zayi edilmesi, yönetici vasfına sahip olmayan kişilerin toplumun idaresini eline geçmesidir.⁴⁷ Hz. Peygamber'in Ebû Zer'in zayıflığını redde sebep olarak kabul etmesinde şu ayetlerin tesir ettiği düşünülebilir: "O iki kızdan biri, "Ey babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır" dedi."⁴⁸ "Kral dedi ki: "Onu bana getirin, onu şahsî danışmanım edineyim." Onunla konuşunca, "Bugün sen katımızda yüksek yeri olan, emîn birisin" dedi."⁴⁹

2.2.2. Akrabaya Yönetimde Yer Vermemek

İslamî idarede liyakat esastır. Devlet kadroları liyakatleri dikkate alınmaksızın mahzâ akrabaların yerleştirileceği alanlar değildir. Hz. Peygamber kamu malına o kadar dikkat ederdi ki, küçük torunlarını sıradan bir olaydan bile sakındırması idarede önemli mesajlar içermektedir. Söz konusu vakıa şöyledir: "Rasûlullah'a hurma dolu bir sepet getirilmişti. Hasan ile Hüseyin bu hurma ile oynamışlardır. Onlardan biri bir hurma tanesini alarak ağzına

⁴⁴ Müslim, "Kerâhetü'l-İmâre", 16.

⁴⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, 12/210.

⁴⁶ Buhârî, "İlim" 2.

⁴⁷ İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâîl Emîr es-San'ânî, *et-Tenvîr şerhu Câmi i's-sağîr*, thk. Muhammed İshâk Muhammed İbrahim (Riyad: Dâru's-Selâm, 1432/2011), 2/230.

⁴⁸ Kasas, 26.

⁴⁹ Yûsuf, 54.

götürmüştür. Allah Rasûlü bunu görünce torununun ağzından hurmayı çıkarmış ve: 'Sen âl-i Muhammed'in sadaka yemediğini bilmiyor musun?' buyurmuştur.⁵⁰ Hz. Peygamber'in bu tavrı günümüz yönetimlerinde esas alınırsa fesâdın asgari düzeye indirilmesini sağlayacaktır. Akrabaların idareye sadece akraba oldukları için atanmalarının doğru olmadığı hususunda Hz. Peygamber ve halifelerin uygulamalarına bakmak yeterli olacaktır. Hz. Ömer idari bir görevlendirmede yakın arkadaşları ile istişare etmiş ve güçlü, emîn ve Müslüman birini atamak istediğini belirtmiştir. İstişare heyetinden biri, "Ben size bu iş için ideal olan Abdullah b. Ömer'i önerebilirim." demiş bunun üzerine Hz. Ömer de "Yazıklar olsun! Vallahi onu kastederek istişare etmiş değilim,⁵¹ demek suretiyle akraba atamalarının doğru olmayacağını açıklamıştır.

2.2.3. Rüşvetin Her Türüsüne Kapıyı Kapatmak

Rüşvet, kamuda görevli olan bireyin vazifesini yerine getirirken meşru olmayan bir kazanç elde etmesidir. Rüşvet almak tüm toplumlarda büyük bir cerime olarak değerlendirilmektedir. Rüşvet adalet duygusunun zedelenmesine yol açar. Bu durum da toplumda güven duygusunun zarar görmesine neden olacaktır. Haksız kazanç, toplumun hukukunu ve mali imkânlarını suistimal ile gasp etmektir. Rüşvet, vazifeyi ticarete dönüştürme aracıdır. Rüşveti teklif edip verene râşî, alana mürteşî, râşî ile mürteşî arasında aracılık yapana râiş denilir. Kur'an bu hususta şu ikazı yapmaktadır: "Birbirinizin malını haksız sebeplerle yemeyin. Bile bile, halkın bir kısım malını bilerek günah yollardan yemek için hâkimlere başvurmayın."⁵² Başka bir ayette ise "Onlar, yalanı çok dinler, haramı çok yiyenlerdir."⁵³ Bu bozulmayı Yahudileşme temayülünün ilk adımı olarak değerlendirmek de mümkündür. Yahudiler, Hz. Peygamber tarafından Hayber'de memur olarak görevlendirilen Abdullah b. Revâha'ya kadınlarının ziynet eşyalarını rüşvet olarak kendisine vermeyi teklif etmişlerdir. Abdullah b. Revâha'nın "Teklif ettiğiniz bu rüşvet bir suhttür, biz onu yemeyiz" diye cevap vermesi⁵⁴ ayette geçen "suht" kavramı ile rüşvet arasındaki yakın ilişkiye de açıklama getirmektedir. Sosyo-tarihî hastalıklardan biri olan rüşvetin tüm ilâhî dinlerde yasak kabul edildiği bilinen bir husustur. Nitekim Roma hukukunda rüşvet alan yargıç için ölüm

⁵⁰ Buhârî, "Zekât", 58.

⁵¹ Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Menâkibü Ömer b. el-Hattâb* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1412/2001), 108.

⁵² Bakara, 2/188.

⁵³ Maide, 42.

⁵⁴ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî, *el-Muvaţta'*, thk. Muhammed Mustafa el-'Azamî (İmarât, Muessesetü Zâyid b. Sultan, 1425/2004), "Müsâkât", 4, (No: 2595).

cezası verilmiş olup memurların gündelik eşyalar dışında hediye kabul etmesi yasaklanmıştır.⁵⁵

Hız. Peygamber rüşvet alan ve haksız kazanç elde edenleri şöyle ikaz etmiştir. “Cenab-ı Hakk’ın lâneti rüşvet alan ve verenin üzerindedir.”⁵⁶ “Allah Rasûlü’nün mahkemede görülecek bir dava için rüşveti verene de alana da lânet ettiği bilinmektedir.”⁵⁷ Rüşvet almanın özellikle yargı ve idarî kadrolarda hiçbir şekilde caiz olmayacağı vurgulanmıştır.⁵⁸ Hatta hâkimin rüşvet alması bir nevi küfür olarak görülmüştür.⁵⁹

2.2.4. Zulümden Dolayı Helalleşmek

İslam haksız kazancı ve adaletsizliğin her türlüünü yasaklar. İdarede fesâdın meydana gelmesi durumunda ise hak sahibi ile helalleşmeyi tavsiye eder. Zira değerler, maddi olan nesnelere ölçülmez. Ebû Hureyre’den gelen şu rivayet bu hususa açık bir işarettir. “Kimin üzerinde din kardeşinin ırzı, namusu veya başka bir şey ile ilgili bir zulüm varsa, altın ve gümüşün bulunmayacağı kıyamet günü gelmeden evvel onunla helalleşsin”⁶⁰ Bu hadis, idarede hata veya haksız kazanç elde etmenin önünde bir engeldir. Hız. Peygamber idarî konumdan dolayı alınan hediyeleri doğru kabul etmemiş aklî gerekçelerle bu hususu izah etmiştir. Hediye alınırken herhangi bir çıkar gözetilmemeli, yanlış anlaşılmaya mahal verecek durumdan kaçınılmalıdır. Allah Rasûlü, Ezd kabilesine mensup olan İbnü'l-Ütbiyye isminde bir şahsa zekât toplama görevini vermişti. Bu zât verilen görevi yerine getirdikten sonra Rasûlullah’a gelerek, “Bunlar size ait olan zekât malları, şu mallarda bana hediye olarak verildi” demiştir. Zekât toplamakla görevlendirilen memurun bu söylem ve tutumuna karşı Allah Rasûlü minbere çıkıp şöyle buyurmuştur: “Bu kimseye ne oluyor ki, ‘şu mallar sizin, bunlar da bana hediye olarak sunuldu’ diyor. Bu kimse hânesinde oturuyor olsaydı kendisine bu hediyeler verilir miydi?” buyurmuştur.⁶¹ Hız. Peygamber’in fesâdın her türlüüne karşı yapılan ıslâh çalışmalarını cihad ve şehadet olarak kabul etmesi, idarede fesâda karşı yapılması istenen mücadelenin kutsallığını göstermektedir. O, şöyle buyurmuştur:

⁵⁵ Saffet Köse, “Rüşvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/303.

⁵⁶ İbn Mâce, *es-Sünen*, “et-Tağlîs fi'l-hayf ve'r-rüşve”, 2.

⁵⁷ Tirmizî, “Ahkâm”, 9.

⁵⁸ Suyûtî, *Misbâhu'z-Zücâce*, 167.

⁵⁹ Ebû Amr er-Rebî' b. Habîb b. Amr el-Ezdî el-Ferâhîdî el-Basrî, *el-Câmi'u's-sahîh (el-Müsned)*, tash. İmâm Nureddîn Abdullah b. Humeyd es-Sâlimî, (Beyrut: Dâru'l-Feth, ts.), 1/200, H. No: 759; ayrıca İbâdiyye'nin hadis kaynakları için bk. Ahmet Özdemir, “İbâdiyye'nin Erken Dönem Hadis Kaynakları”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Aralık/ 2019) 36: 523-554.

⁶⁰ Buhârî, “Mezâlim”, 10; “Rikâk”, 48.

⁶¹ Buhârî, “Cuma” 29, “Zekât” 67, “Eymân” 3, “Ahkâm” 24.

"Ümmetimin bozulduğu zamanda, sünnetime sıkı sarılan kimseye, şehid sevabı vardır."⁶² Maddi ve manevi değerlerle beslenen Müslüman toplumunda fesâdın yaygın görülmesi manidardır. Bu ise H.z. Peygamber'in toplum için ortaya koyduğu değerlerden uzaklaşıldığını göstermektedir.

Sonuç

Devlet, asırlar boyunca tüm birey ve toplumların yaşamlarında var olmuş ve onların hayatlarını etkilemiştir. Manevi değerlerin zayıfladığı bir toplumda içtimaî çözümlerin ve çürümelerin görülmesi tabii bir durum olarak kabul edilmektedir. Bu vakıa, toplumda ahlâkî zaaf, yalancılık, hırsızlık, haksız kazanç, günümüz ifadesiyle hortumlama, yolsuzluk vb. davranışlar şeklinde tezahür etmektedir. Her şeye madde temelli bir nazarla bakan ve tüm yaşamını bu şiar üzerine temellendiren insanlar, hayatlarının anlamını kaybetmişler demektir. H.z. Peygamber'den itibaren İslâm medeniyeti, insanlar için kültürel ve yönetsel olarak zengin bir miras bırakmıştır.

İslâm'ın bidayetinden günümüze kadar tevarüs eden medeniyet ve idari sistem, ahlaki değerler üzerine kurulmuştur. H.z. Peygamber'in hadislerinde ahiret vurgusunun öne çıkmasını bu minval üzerine değerlendirmek gerekir. Hadislerde idarede fesâd bireysel bir yanlış olarak tavsif edilmemiş bilakis toplumsal yapının bozulmasının ilk ve esas adımı olarak ortaya konulmuştur. İdeal bir sistemin inşası ve ibkası için uyulması zorunlu olan prensipler; idarede samimiyet, hesap verebilirlik, ilahi murakabe/denetim, selim akıl ile yönetmek, iyi ve dürüst bir kadrodur.

İdari sistemin fesâda uğramaması için dikkat edilmesi gereken hususlar; liyakate öncelik vermek, mahzâ akraba olması sebebiyle akrabaya yönetimde yer vermemek, rüşvetin her türlüüne kapıyı kapatmak ve idarî kadronun hatalarından dolayı toplumla helalleşmesi ve toplumdan irak kendi dünyaları dışında bir hayatın var olduğuna inanmaları gerekir.

⁶² Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Târik b. İvadullah (Kahire: Daru'l-Haremeyn, 1415/1995), 5/315, (No: 5414).

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût-Âdil Mürsid vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Apak, Adem. *Anahatlarıyla İslâm Tarihi II*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Akdoğan, Ali. "Bireysel ve Toplumsal Hayatta Ahlaka Olan İhtiyaç ve İslam". *Ekev Akademi Dergisi* 8/18 (2004), 179-194.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-kübra*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *et-Ta'rîfât*. thk. Heyet. Beyrut: Dâru'l- Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Dîneverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe. *'Uyûnu'l-ahbâr*. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418.
- Emîr es-San'ânî, İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâîl. *et-Tenvîr Şerhu Câmi'i's-Sağîr*. thk. Muhammed İshâk Muhammed İbrâhîm, Riyad: Dâru's-Selâm, 1432/2011.
- İbn Balabân, Ebü'l-Hasen Emîr Alâüddîn Alî b. Balabân b. Abdillâh el-Mısrî. *el-İhsân fî Takrîbi Şahîhi İbn Hibbân*. thk. Şuayb el-Arnaût. Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 1414/1993.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed. *Menâkibü Ömer b. el-Hattâb*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, 1412/2001.
- İbnü'l-Cevzî, *el-Müntazam fî târihi'l-ümem ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ ve Mustafa Abdülkadir 'Atâ. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1412/1992.
- İbnü'l-Mübârek, Abdullâh b. el-Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî. *ez-Zühd ve'r-Rekâik*. thk. Habîburrahmân el-A'zamî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyai Kütübî'l-Arabiyye, 2012.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed. *İrşâdu's-sârî*. Mısır: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1323.
- Köse, Saffet. "Rüşvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/303-306. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân 'Adnân ed-Dâvudî. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1412.
- Rebî b. Habîb, Ebû Amr er-Rebî b. Habîb b. Amr el-Ezdî el-Ferâhîdî el-Basrî. *el-Câmi'u's-sahîh (el-Müsned)*. tash. İmâm Nureddîn Abdullah b. Humeyd es-Sâlimî. Beyrut: Dâru'l-Feth, ts.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Câmiu's-Sağîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1433/2012.
- Saîd, Faruk. *el-İdâretü'l-İslâmiyye fî 'ahdi Ömer b. Hattâb*. Kahire: Dâru'n-Nahdeti'l-Arabiyye, 1991.
- Sallâbî, Ali Muhammed. *Emîrü'l-Mümînîn Ömer b. Hattab*. Birleşik Arap Emirlikler: Mektebetü's-Sahâbe, 1423/2006.
- Malik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî. *el-Muvaţta'*. thk. Muhammed Mustafa el-'Azamî. İmarât: Muessesetü Zâyid b. Sultan, 1425/2004.
- Mübârekpûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm. *Tuhfetü'l-Ahvezî Şerhu Câmi'i't-Tirmizî*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi 'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî ts..
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. Kahire: el-Matbaatü'l-Mısriyye, 1347/1929.
- Özdemir, Ahmet, "İbâdiyye'nin Erken Dönem Hadis Kaynakları", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık/ 2019, 36.
- Özdemir, Ahmet. *İbâdiyye'nin Ana Hadis Kitabı*. Ankara: Aratışma Yayınları, 2020.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Târik b. 'İvadullah. Kahire: Daru'l-Haremeyn, 1415/ 1995.
- Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Kâşif 'an Hakâiki's-Sünen*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. Riyad: Mektebetü Mustafa el-Bâz, 1417/1997.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Sünen*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir ve Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Mısır: Mustafâ el-Bâbî, 1395/1975.
- Üremî, Muhammed Emîn b. Abdullah. *el-Kevkebü'l-Vehhâc ve'r-Ravdu'l-Behhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. Dâru'l-Minhâc. 1430/2009.
- Yıldırım, Duran Ali. Ayetler Işığında Bireysel ve Toplumsal Fesâd Sebepleri. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Nisan 2016), 123-147.
- Zühaylî, Muhammed Mustafa Vehbe. *el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkhî'l-İslâmî*. Dımeşk: Dâru'l-Hayr, 1427/2006.